

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 321.74.075.12 (497.1)

Od decentralizacije ka samoupravnoj integraciji

Anton Vratuša

Skupština SFRJ, Beograd

Sažetak

Prvi korak u procesu preobrazbe državnog upravljanja privredom bila je decentralizacija, koja nije ostala ograničena na mehanički prenos odlučivanja s centralnih na lokalne državne organe, nego je predstavljala i demokratizaciju privrednih i društvenih odnosa. Ali, tu su demokratizaciju sputavali nizak stepen razvoja i nužnost ostvarivanja visoke akumulacije za razvoj proizvodnih snaga. Objektivne okolnosti i subjektivne slabosti socijalističkih snaga omogućavaju političkim centrima moći, naročito u uslovima privrednih poremećaja, da potiskuju delovanje ekonomskih zakonitosti u društvenoj reprodukciji. Relativna neravnotežnost proizvodnih snaga samo je jedan od uzroka dominacije politike nad ekonomijom, dok je najvažniji uzrok zaostajanje u razvoju socijalističke demokratije.

(1) Obnova ratom razorene zemlje i postavljanje temelja modernoj narodnoj privredi zahtevali su prvih godina socijalističke izgradnje u Jugoslaviji koncentraciju raspoloživih finansijskih i drugih sredstava. Zbog opšte nestašice u zemlji tome se pridružila i administrativna distribucija potrošnih dobara. U takvim uslovima bilo je veoma malo prostora za delovanje tržišta. Istovremeno, postavilo se neminovno pitanje: kako ostvariti opravdana očekivanja radničke klase i svih radnih ljudi da u oslobođenoj zemlji sami upravljaju svojom sudbinom. Bogata samoupravna iskustva masovne demokratske inicijative naoružanog naroda u vreme narodnooslobodilačkog rata bila su dobar pokazatelj u kom pravcu treba krenuti kako bi se prevazišlo upravljanje privredom i drugim društvenim poslovima od strane državnih organa.

Prvi korak na tom putu predstavljala je decentralizacija upravljanja privredom. Njen neposredni zadatak bio je u tome da se upravljanje i odlučivanje približe radnom čoveku. Ta akcija nije se mogla ograničiti samo na mehanički prenos odlučivanja sa centralnih državnih organa na lokalne. Po svojoj prirodi taj proces je značio duboku demokratizaciju odnosa ne samo u upravljanju privredom, nego i u celokupnom društvu. Na toj osnovi veoma su oživele izvorne stvaralačke snage radnih ljudi, uz mobilizaciju svih materijalnih i ljudskih izvora, slično kao i ranije u borbi za oslobođenje zemlje.

Oslanjanje na tekovine narodnooslobodilačkog rata i revolucije i na sopstvene snage, kao i duboko poverenje u snagu radničke klase i svih radnih ljudi bili su u osnovi strategije o »predaji fabrika na upravljanje radnicima« i »zemlji onima koji je obrađuju«. Takva orijentacija bila je, istovremeno, izvor snage da Savez komunista Jugoslavije odoli koncentričnim pritiscima Informbiroa, da postavi zdrave temelje sistema socijalističkog samoupravljanja u zemlji i da izgradi nezavisni međunarodni položaj zemlje na principima politike nesvrstavanja.

Tako su bili stvoreni, pre svega, idejni i politički preduslovi za prevaziženje vekovne otuđenosti radnika od sredstava za proizvodnju i od rezultata sopstvenog rada. Međutim, za dosledno ostvarivanje takvih epohalnih ciljeva potrebni su odgovarajući materijalni uslovi i stalno širenje socijalističkih idejnih horizonata. Utoliko pre što živimo u svetu koji je opterećen blokovskom borbom za sfere uticaja i suprotnostima između rada i vlasti.

Relativno niski stepen razvoja i nužnost ostvarivanja visoke akumulacije za razvoj proizvodnih snaga otežavaju samoupravno usklađivanje interesa nosilaca društvene reprodukcije. U takvim okolnostima decentralizacija upravljanja nije uvek praćena i odgovarajućom demokratizacijom u donošenju odluka. Centri političke moći uspostavljeni za vreme administrativnog socijalizma nisu mogli biti u celini prevaziđeni. Prostor njihovog delovanja je, do duše, bitno sužen uvođenjem samoupravljanja. Međutim, objektivne okolnosti i subjektivne slabosti svesnih socijalističkih snaga omogućavaju političkim centrima moći da, naročito u slučaju poremećaja u privredi, potiskuju delovanje ekonomskih zakonitosti iz odnosa u društvenoj reprodukciji.

(2) Može se reći da je u Jugoslaviji već pedesetih godina načelno rešena dilema ko treba da upravlja društvenim sredstvima za proizvodnju. Zakon o radničkim savetima iz 1950. godine nedvosmisleno određuje da je to radnik-proizvođač. Program Saveza komunista iz 1957. godine to idejno-politički utemeljuje i na toj osnovi izgrađuje strategiju organizovanih socijalističkih snaga u specifičnim jugoslovenskim uslovima. Na ustavnom i zakonodavnom planu, kao i u društvenoj praksi napredak je nužno sporiji. Tu je reč o preciziranju materijalnih, društveno-ekonomskih prava i obaveza u procesu proizvodnje i društvene reprodukcije u celini. Drugim rečima, radi se o formulisanoj u konkretnom društveno-ekonomskom položaju prava i odgovornosti pojedinaca, radnih kolektiva, društvenih organa i organizacija u tom procesu. U pitanju je otvaranje puteva u novu istorijsku epohu čovečanstva, u epohu slobode rada i čoveka.

U uslovima samoupravljanja radnik dobija u ruke moćno oružje u borbi za oslobođenje od svake eksploatacije i za izgradnju zajednice slobodnih proizvođača. Otvaraju mu se tri kanala za organizovanu akciju: samoupravno odlučivanje u organizacijama udruženog rada i njihovih samoupravnim zajednicama; usklađivanje interesa u delegatskim skupštinama; slobodna idejno-politička aktivnost u društveno-političkim organizacijama. Nije reč o tri odvojena pravca akcije. Više se radi o tri dimenzije društvene aktivnosti za postizanje jedinstvenog cilja: oslobođenja čoveka i stvaranja potrebnih uslova da udruženi radnik i svaki radni čovek može slobodno odlučivati o rezultatima svoga rada.

Društveno-iskorijski izvor snage samoupravljanja svakako je u osnovnoj organizaciji udruženog rada. Tu se dohodak stiće i meri, raspoređuje i deli

samostalno, ali uz odgovornost prema drugim radnicima i prema društvu kao celini. Naravno da se tako odgovoran društveni posao na današnjem stepenu razvoja materijalnih dobara, potreba i svesti ne može obaviti samo u okviru samoupravnih organizacija. Zato radnička klasa mora da deluje organizovana i kao država. U delegatskim skupštinama društveno-političkih zajednica susreću se i usklađuju različiti društveni interesi i razrešavaju protivrečnosti posredstvom usklađivanja individualnih, zajedničkih i opštih društvenih interesa. Društveno-političke organizacije predstavljaju, međutim, posebni vid samoupravnog organizovanja radničke klase i svih radnih ljudi u cilju idejno-političkog osveščavanja i saznavanja klasne i nacionalne suštine borbe za samoupravljanje, neposrednu socijalističku demokratiju i nesvrstavanje. Društveno-istorijska suština procesa i neminovnosti je u tome da prostor za samoupravno rešavanje problema treba stalno da se širi, a kanali državne vlasti da se sužavaju, odnosno podružtvljuju. Da li će događaji stvarno uzeti takav kurs ne zavisi samo od razvijenosti idejno-političke komponente u tom kretanju, nego isto tako i od razvijenosti materijalnih i ljudskih proizvodnih snaga.

Činjenica je da su sva socijalistička društva — neka više, neka manje — opterećena dominacijom politike nad ekonomijom. Relativna nerazvijenost proizvodnih snaga samo je jedan od uzroka takvog stanja. A najznačajniji uzrok je u zaostajanju razvoja socijalističke demokratizacije, što ima ozbiljne posledice i na domaćem i na međunarodnom planu. U okviru nacionalnih granica stvaraju se na taj način sa pozicija političkog monopola pregrade bržem oslobađanju individualne i kolektivne inicijativnosti i kreativnosti, kao i opštoj demokratizaciji i humanizaciji društva. Na međunarodnom planu takvi odnosi održavaju se u hegemonizmu i potčinjavanju slabijih, izvozu sopstvenih modela, širenju zona sopstvenog uticaja nasilnim putem.

Na takvo kretanje ima uticaja i pojačani pohod konzervativizma i imperijalističkog pritiska na sve što je istinski progresivno. U takvim uslovima još je preči zadatak socijalističkih snaga da se samokritički odnose prema sopstvenom radu i da se odlučno suprotstavljaju praksi kojom se dogmatizam, monopolizam i hegemonizam u sopstvenim redovima brane tobožnjom odbranom od agresivnosti imperijalizma.

U jugoslovenskim uslovima to znači, pre svega, odlučnije otklanjanje prepreka slobodnom udruživanju rada i sredstava na jedinstvenom jugoslovenskom tržištu; demokratsko raščišćavanje birokratskih i tehnokratskih naslaga u samoupravnim organizacijama i zajednicama; dosledno angažovanje subjektivnih socijalističkih snaga u borbi za istinsku socijalističku demokratiju i humanizam.

(3) Borba za decentralizaciju i demokratizaciju može biti uspešna samo pod uslovom da pridonosi jačanju samoupravljanja i samoupravnih odnosa od osnovne društvene ćelije do najširih samoupravnih integracija. Procesom decentralizacije kroz demokratizaciju društvenih odnosa stvoreni su uslovi da se individualni i kolektivni, politički i ekonomski, socijalni i kulturni interesi usmere u pozitivnom pravcu. Skala društvenih vrednosti i socijalističkog morala proverava se i ostvaruje na osnovu socijalističkog principa: svakome prema radu, od svakog prema sposobnostima. Samoupravno povezivanje i integracija trebali su da prošire socijalističke procese, otvarajući nove perspektive. Međutim, stvaralačka moć tog demokratskog procesa nije neograničena.

Ako izostanu ili ozbiljno zaostanu samoupravno povezivanje i integracija, decentralizovana demokratija može da zakrčlja, dolazi do zatvaranja u sebe, do pojava samodovoljnosti i samozadovoljstva, a time i do neotpornosti prema pritiscima izvana.

Moderno društvo teži ka unutarnjem povezivanju na osnovu međuzavisnosti i interakcije. Ako se decentralizacija zatvori u sebe povezivanje se izvršava pomoću autoriteta države, a u okviru udruženog rada jača vladavina tehnokratije. Mehanizam samoupravljanja gubi efikasnost. Izvorna snaga samoupravne zainteresovanosti posustaje, jer se sve više zatvara u krug fabrike. Radnici mogu da utiču na raspodelu u okviru ličnih dohodaka i proste reprodukciji, dok se o proširenoj reprodukciji po pravilu odlučuje izvan proizvodnog procesa — pretežno na osnovu odluka centara političke moći. Još gore je što u takvim uslovima obično dolazi do sprege tehnokratskih i birokratskih državnih i političkih struktura. Sve više se sužava prostor za samoupravno udruživanje rada i sredstava; umesto toga izvršava se administrativna distribucija. Na jednoj strani — u radnim organizacijama — nastaje grupno-svojsinsko ponašanje, a na drugoj strani — u okviru društvenopolitičkih zajednica — sve više prevladavaju praksa i mentalitet administriranja. I jedno i drugo ima za posledicu slabo gospodarenje društvenim sredstvima. Pothranjuje se nasledeni mentalitet najamnih odnosa. Proizvodnost rada stagnira ili opada. Gube se objektivna merila za rad. Širi se pritisak uravnolovke, društvenog parazitizma. Demagogija, oportunistički i zidanje cena zauzimaju mesto borbe za dohodak. Samoupravni sporazumi i društveni dogovori postaju formalnost i slabo se izvršavaju. Gomilaju se zakoni i upravni akti, a opada društveni nadzor nad izvršavanjem preuzetih obaveza. Ustavnost i zakonitost ne ostvaruju se.

Svi društveni faktori usuremljeni su ka operativi, a za analizu uzroka negativnih pojava i kretanja nema dovoljno vremena. U takvoj situaciji sve manje ima proučenih i na naučnoj analizi zasnovanih mera. Političke i administrativne intervencije sve su brojnije i sve se više zamagljuju dugoročna perspektiva privrednih tokova i društvenog razvoja. Umesto uspostavljanja slobodne razmene rada između radnika u materijalnoj proizvodnji, s jedne, i radnika u oblasti društvenih delatnosti, s druge strane, konzerviraju se odnosi budžetskog finansiranja društvenih delatnosti i njihovog razvoja. Društvena režija raste, borba za modernu tehnologiju i organizovano korišćenje rezultata sopstvene nauke izostaje. Pojavljuju se parole o nemoći planiranja društvenog razvoja. Za takvo stanje traže se krivci na sve strane, samo ne u sopstvenom dvorištu.

(4) Danas je već prošireno saznanje da se tako ne može dalje, da stvari treba menjati. No, manje je jasno u kom pravcu da se krene. Pojavljuju se i mišljenja kako je samoupravljanje u uslovima poremećenih odnosa u privredi navodno neprikladno. Pri tome se zaboravlja da su upravo samoupravljanje i opšta društvena akcija oslonjena na istinske interese radnih ljudi bili odlučujući izvor snage u nejednakoj borbi protiv zavere Informbiroa i u naporima za brži, svestrani razvoj u zemlji. Neophodno je, prema tome, da se društvena akcija i danas, u izuzetno komplikovanim uslovima u zemlji i svetu, doslednije i odlučnije osloni na proverene samoupravne izvore i snage. Neposredni politički, ekonomski i moralni interes radničke klase i načelo bratstva i jedinstva ravnopravnih naroda i narodnosti u jugoslovenskoj socijalis-

tičkoj federaciji najsigurnija su osnova kako za rešavanje neposrednih zadataka, tako i za otvaranje novih horizonata u savremenim uslovima.

Postignuti stepen razvoja, razvijeno samoupravljanje, dostignuća u oblasti političkog sistema neposredne socijalističke demokratije predstavljaju solidnu osnovu da se zaustave negativni tokovi i da se otpočne nova pozitivna kretanja. U tom cilju neophodno je otklanjati sve što smeta slobodnom razvoju samoupravljanja i samoupravnom odlučivanju. Pri tome, ključno mesto ima akcija u pravcu novih prodora u vezi sa imperativom da radnik slobodno odlučuje o rezultatima rada i da sa svog radnog mesta odlučujuće učestvuje u odlučivanju o društvenim poslovima na svim nivoima društva. A reafirmacija samoupravnog društvenog planiranja daće toj orijentaciji i neophodnu dugoročnu materijalnu osnovu. Delegatske skupštine su ono mesto gde treba da se susretnu društvena akcija nosilaca samoupravljanja i idejno-političkih faktora. U svetlu tih zadataka najbolje i najefikasnije će se proveravati valjanost instrumenata socijalističkog samoupravljanja, a i celokupnog političkog sistema.

Posebnu pažnju pri tome zaslužuje ostvarivanje Ustavom, Programom i zakonima opredeljenog delokruga i kompetencija svih društvenih faktora. U oblasti socijalističkog samoupravljanja reč je, pre svega, o odnosima između radničkog saveta, na jednoj, i izvršnih, odnosno poslovnih organa, na drugoj strani. U oblasti delegatskog skupštinskog sistema odlučujuće je osloboditi protok informacija i smernica između svih nosilaca društvene akcije na bazi uzajamne odgovornosti i prava, od osnovne društvene ćelije do organa federacije. Na nivou iste društveno-političke zajednice od bitnog je značaja odnos između skupštine, s jedne, i izvršnih odnosno upravnih i stručnih organa, s druge strane. U oblasti materijalnih i finansijskih odnosa upravljanje sredstvima u društvenoj svojini veoma je značajno za delovanje službe društvenog knjigovodstva, pravosudnih i inspeksijskih organa. Na planu idejno-političke borbe, kulture i nauke, za ostvarivanje istinski humanih odnosa u društvu bitno je uvrščivanje idejno-političkog jedinstva i odnosa između raznih društveno-političkih organizacija, a posebno pozicije Saveza komunista. On mora biti osnovni nosilac marksističke misli, idejno-političke i moralne čistoće, demokratije, pravde i humanizma, kako u borbi sa klasnim neprijateljem, tako i u raščišćavanju sa smutljivcima koji nastupaju sa pozicija egoizma, karijerizma ili društvene demagogije.

(5) Odluke 12. kongresa i Dugoročni program ekonomske stabilizacije predstavljaju čvrstu osnovu i okvir za izlazak iz postojeće situacije. A početi treba od ostvarivanja uzajamnih prava i odgovornosti svih nosilaca društvenih funkcija. To znači, od razvijanja osećaja odgovornosti za zakonitost i za izvršavanje preuzetih obaveza kod svakog pojedinca i svakog radnog kolektiva do najviših organa u sistemu vlasti i socijalističkog samoupravljanja, uključujući i sve organe i organizacije Saveza komunista. Jer, u političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja, kakav je naš, niko nije samo proizvođač ili trgovac, učitelj ili istraživač, nego je svako i društveni radnik, te ne može biti oslobođen odgovornosti i za odnose u svojoj, kao i u široj društvenoj sredini.

U sistemu samoupravljanja i policentričnog odlučivanja niko ne može imati monopol u odlučivanju o društvenim poslovima. Taj sistem pretpostavlja aktivni i svesni odnos prema društvu i prema svemu što se zbiva oko nje-

ga. Sistem samoupravljanja pruža mu mogućnost i instrumente da može da bude aktivni činilac kako za ostvarivanje sopstvenih i zajedničkih potreba, tako i za razvoj demokratije i humanizma u društvu kao celini. Iz tih razloga nepolitički je i neosnovano svaljivati krivicu za nezadovoljavajuće stanje samo na organe u federaciji ili u republici, odnosno u pokrajini. Tačno je da centralni organi, naročito izvršni i upravni, snose u sistemu posebnu odgovornost za stanje. Pri tome oni često prelaze svoje, Ustavom i zakonom određene, kompetencije, čime sužavaju prostor samoupravnom sređivanju problema. Često se čuje isprika da oni tako postupaju zbog odsustva odgovarajuće akcije samoupravnih organa. Iako u tome može biti istine, ipak treba najpre ispitati da li su ti organi učinili sve — kao što zahteva Ustav — da se stvore povoljni uslovi za razvoj samoupravljanja i rešavanje problema samoupravnim putem.

U odnosu na delegatske skupštine na mestu je pitanje da li su ta tela vlasti i samoupravljanja u okviru svojih nadležnosti učinila sve da volja udruženog rada dođe do izražaja i izvan fabričkog kruga; da li su se dosledno suprotstavljala praksi koja onemogućava delegatu kvalitetan rad, kompetentno odlučivanje i ostvarivanje odgovornosti prema sopstvenoj delegatskoj bazi; da li su razvila odgovarajući mehanizam u cilju društvenog nadzora nad izvršavanjem zakona i drugih odluka; da li su sama dovoljno otvorena prema društveno-političkim organizacijama; da li obezbeđuju na delu aktivno učešće samoupravnih interesnih zajednica kao ravnopravnog doma u raspravljanju i odlučivanju o pitanjima koja se tiču samoupravnog, društveno-ekonomskog položaja radnika u društvenim delatnostima i razvoja tih delatnosti za zadovoljavanje potreba radnih ljudi. Ništa manje važno nije pitanje da li skupština obezbeđuje povoljne uslove za rad delegata, uključujući organizaciju i metod rada sopstvenih stručnih službi; da li čini dovoljno za demokratizaciju kadrovske politike u raznim sredinama, a posebno u pogledu izbora delegata i njihovog stručnog i društvenog obrazovanja.

Sa stanovišta uloge društveno-političkih organizacija osnovno je pitanje da li je Socijalistički savez radnog naroda kao jedinstvena frontna organizacija po strukturi, organizaciji i metodi rada osposobljen da obavlja svoju ustavnu funkciju, okupljajući sve radne ljude, bez obzira na različitost njihovih pogleda na svet. Od posebnog značaja za funkcionisanje političkog sistema i celokupnih odnosa samoupravljanja je i ostvarivanje uloge sindikata kao masovne organizacije radničke klase i organizacije socijalističke omladine u ostvarivanju Zakona o udruženom radu. Pri svemu tome posebno je pitanje kako Savez komunista ostvaruje ulogu idejno-političke avangarde radničke klase i da li je on na delu nosilac demokratizacije i podružljavanja odlučivanja ili, možda, svojom praksom i sam pridonosi konzerviranju preživelih odnosa, zadržavajući druge društvene faktore u položaju transmisije svoje volje, te da li dovoljno dosledno razvija idejnu borbu i moralne vrednosti u sopstvenim redovima.

(6) Brže napredovanje u naznačenim pravcima odlučujuće je kako za uspešnije rešavanje problema s kojima su poslednjih godina suočeni jugoslovenska privreda i celokupno društvo, tako i za otvaranje širih mogućnosti normalizacije ekonomskih odnosa sa inostranstvom i uvođenja u jugoslovensku privredu vrhunske tehnologije na osnovu domaćeg znanja i odgovarajuće međunarodne saradnje u toj oblasti.

Za postizanje tih ciljeva neophodno je, na prvom mestu, stalno jačati materijalne osnove socijalističkog samoupravljanja. Celokupni društveno-ekonomski i politički sistem treba razvijati u pravcu ostvarivanja tog zadatka. To je put da se prevaziđe sadašnje stanje dominacije politike nad ekonomijom. U stabilnijim uslovima privređivanja moći će doslednije da se ostvaruju ekonomske zakonitosti, biće moguće realnije planiranje u skladu sa robonovčanim odnosima i stvaranje uslova za uravnoteženiju ekonomsku politiku u zemlji i prema inostranstvu. Biće lakše samoupravno udruživanje rada i sredstava na jedinstvenom jugoslovenskom tržištu na bazi zajedničkog dohotka i rizika. A to je osnovni preduslov otvaranja i stabilizovanja samoupravne kooperacije i integracije u zemlji, kao i organizovanijeg nastupanja na međunarodnom tržištu. Uspostaviće se i učvrstiti reprodukcijski tokovi, slobodna razmena rada i uključivanje nauke u privredu i druge društvene delatnosti. Suziće se prostor za voluntarizam i subjektivizam.

To, naravno, ne znači isključivanje države iz usmeravanja društvene produkcije. Reč je samo o svođenju uloge državnih organa u okviru predviđene Ustavom i zakonom. To, isto tako, znači zatvaranje mogućnosti subjektivističkih intervencija na osnovu odluka centara političke moći. Na osnovu striktnog razgraničenja nadležnosti biće bitno olakšan društveni nadzor i kontrola nad upravljanjem sredstvima u društvenoj svojini. Bitno će porasti mogućnosti za ostvarivanje individualne i kolektivne društvene odgovornosti i sankcija za zloupotrebu društvene svojine, narušavanje reda i društvenih normi. Snaga samoupravnih sporazuma i društvenih dogovora moći će doći do punog izražaja. Samoupravno društveno planiranje biće moguće, jer će biti poznati konkretni nosioci planskih obaveza i drugih odgovornosti u vezi sa izvršavanjem planom predviđenih obaveza.

Delegatske skupštine društveno-političkih zajednica moći će da doslednije ostvaruju svoju ustavnu ulogu kako u odnosu na izvršne i upravne organe, tako i u okviru celokupnog političkog sistema socijalističkog samoupravljanja. Nedostaci i slabosti u ostvarivanju sistema policentričnog odlučivanja lakše će se uočavati i brže otklanjati. Socijalizmu tuđe pojave i tendencije brže će se otkrivati i eliminisati iz sistema samoupravljanja i iz celokupne društvene prakse a naročito sve prepreke koje sputavaju ili onemogućavaju da radnik bude sve više gospodar svog dohotka i samostalni upravljač sredstvima u društvenoj svojini.

To je pravi put za brže ostvarivanje prava i odgovornosti samoupravljača i svih radnih ljudi u samoupravnom društvu. Time će radni čovek sve više biti osnovni nosilac društvenog razvoja i produbljivanja neposredne socijalističke demokratije, gospodar svoje sudbine. Delovanje državnih i političkih organa i institucija biće pod njegovom celovitijom kontrolom doslednije usmereno na podršku procesima samoupravne integracije — ostvarujući zajedničke demokratske interese i interese oslobođenog rada.

Anton Vratuša

**FROM DECENTRALISATION TO SELF-MANAGEMENT
INTERGRATION**

Summary

The first step in the transformation of administrative management of the economy was decentralisation, which was not confined to a mechanical transfer of decision-making from central to local state organs but entailed the democratisation of economic and social relations. This democratisation, however, was hampered by a low level of development and the need to attain a high rate of capital accumulation for the growth of productive forces. Objective circumstance as well as subjective weaknesses of socialist forces make it possible for political centres of power to suppress, especially in times of economic disruption, the action of economic laws in social reproduction. The relatively low level of productive forces is one of the causes of domination of politics over the economy, but its main source is the inadequate evolution of socialist democracy.